

L'AUTOR I EDITOR D'UNA HISTÒRIA DE NÚRIA DEL SEGLE XVII

[MIQUEL SITJAR I SERRA]

El títol de l'obra, "Història i Miracles de la Sagrada Imatge de Nostra Senyora de Núria", suggereix l'escenari i els tòpics habituals en qualsevol santuari o capella de marededéu trobada de Catalunya. Caldrien unes poques línies per explicar el trobament de la imatge per part d'un brau o un bou. De seguida acabaríem la descripció dels rústecs pastors o pagesos protagonistes del trobament i primers constructors de la capella. Tot això dóna molt poc de si, si no invoquem l'ajut de l'antropologia o la psicologia perquè pugui donar una passa més endavant i desvetllar els ignorats inconscients col·lectius dels nostres avantpassats.

Deixo de banda aquesta anàlisi antropològica, ben legítima, necessària, però també arriscadíssima, per lliurar-me a l'estudi segur d'aquesta obra o, millor dit, de l'objecte llibre, que és el suport sobre el qual ens ha arribat una versió de la llegenda de Núria, que ha acabat triomfant sobre altres versions que no van tenir la fortuna d'aparèixer en llibre.

Francesc Marés¹, l'autor d'aquesta història de Núria, assoleix amb aquesta obra una notabilíssima fortuna editorial que el converteix en un dels autors catalans més publicats des del segle XVII ençà. Encara més, el nostre autor, alguna cosa havia de tenir ell o el seu tema, que fos traduït al francès l'any 1864, fenomen raríssim entre els menystinguts autors catalans de la decadència. Aquest rar honor, que la seva obra es publiqui durant tres-cents anys, acaba essent funest per a l'autor i, en certa mesura, per l'obra. En alguns moments del segle XIX, la Història de Núria de Marés arriba a circular com a anònima. En altres, apareix retallada o mutilada en les seves parts més interessants, o, millor dit, en les seves pàgines més mareianes, les més poètiques. Com s'ha arribat a aquesta situació d'oblit i degradació dels elements individuals i personals de l'autor en les diverses reedicions de la

1. El millor estudi general sobre l'obra de Marés és el següent: Josep Sebastià Pons, "Francesc Marés, mystique pastoral. Història de Nostra Senyora de Núria, 1666". dins La Littérature catalane en Roussillon au XVIIe et au XVIIIe siècle. Edouard Privat, Tolosa i Enri Didier, París, 1923, pp 145-154.

seva obra, és un tema que escapa a l'objectiu d'aquest estudi². Ens interessa més l'autor davant de la seva obra. I de l'obra interessa ara aquell espai temporal en què fou reeditada sota el control exigent i equilibrat del seu autor, mentre aquest tingué forces i vida per a controlar-la.

L'actitud de Marés davant la seva obra és rara en el món editorial hispànic del segle XVII³. Justament la seva extremada cura com a editor, permet aventurar en quin estadi de la llarguíssima història editorial del llibre de Núria, la persona física de l'autor ha traspassat i d'aquí deduir-ne, amb les reserves òbvies, la data de la seva mort que de moment, com succeeix amb les seves altres dades existencials, desconeixem documentalment.

La primera edició data de l'any 1666⁴. En el "Prolech al lector", Marés explica la gènesi de l'obra, el moment màgic en què es va sentir autoritzat a fer de creador a partir d'uns materials pre-existents que se li desvetllen en un moment determinat de l'any 1665. L'empenta creativa cristal·litza un any després amb l'edició de l'any 1666, ja esmentada⁵. Torres Amat, Aguiló i Palau i Dulcet donen fe de l'existència d'aquesta edició primigènia en els seus reculls bibliogràfics⁶. Se'n conserva un exemplar a la Biblioteca de Catalunya. A banda de la narració i miracles, consta de portada i catorze fulls de preliminars. Dins d'aquests catorze fulls, hi ha la preceptiva dedicatòria a la Mare de Déu que contrasta per la seva lleugera ampul·lositat barroca amb el to planer que és general en tot el llibre. Encapçala la dedicatòria un dibuix xilografiat on es pot veure una figura molt genèrica i vaga de Mare de Déu, voltada dels atributs propis de la Mare de Déu de Núria, la creu, l'olla i la campana. Hi apareix amb xifres àrabigues la data de la primera edició. Tot seguit hi ha el ja esmentat "Prolech al lector", l'"Aprobació" signada el 18 de maig de 1666, i per acabar tres composicions poètiques, —dues dècimes i un sonet—, destinades a lloar la Mare de Déu i l'encesa devoció mariana de l'autor.

2. Sobre les relacions entre literatura culta i literatura popular, vegeu el pròleg de Josep Romeu i Figueras, "Poesia popular i literatura: estudis i textos". Biblioteca de Cultura Catalana, 10. Curial, Barcelona, 1974.

3. Cf. J. Moll, "Problemas bibliográficos del libro del siglo de Oro", Boletín de la Real Academia Española, LIX (1979), pp 93 i ss. Segons sembla l'habitual era que l'autor i l'editor eren persones diferents.

4. Per a una informació més extensa sobre les edicions de l'obra, cf. Antoni Palau i Dulcet, "Manual del libreo hispano-americano", 28 vols. Barcelona-Oxford 1948-1977, vol VIII, s. v. Marés.

5. El compromís de Marés com a escriptor i també com a editor de l'obra queda ben palès en els fulls 5 i 6 del "Prolech al lector": "...y confesso ingenuamente que m'pasmé de tant prodigiosa història i que (...) m'ensenia en devoció y fervorós desitj de disposar-la en forma de llibre y estampar-la per a que restàs imprimit en la memòria eterna dels hòmens un cas tan prodigiós y admirable".

6. Cf. Fèlix Torres Amat, "Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los editores catalanes". Barcelona, 1836, p. 372; Marian Aguiló, "Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860". Número 1011. Edición facsímil: Barcelona-Sueca, 1977.

Gravat de la primera edició de la història de Núria (1666)

Aquests catorze fulls de preliminars revesteixen una extraordinària importància per a conèixer la personalitat del nostre escriptor. Són una concessió modesta al seu "ego", que es nega a quedar soterrat en la figura de mer transmissor anònim d'una història llegendària, filla de la col·lectivitat en algunes de les seves parts. Fora del "Prolech al lector", espigolant, hi trobaríem alguns passatges on l'autor s'aboca a acolorir la història amb algunes notables intuïcions poètiques, que fan palesa una formació cultural i literària sòlida. Però, tanmateix, és en els preliminars, on la personalitat de Marés escriptor, es manifesta amb més força, en justificar-se davant dels lectors. Un cop desaparegut Marés, aquests fulls preliminars s'eliminen de les edicions del segle XVIII. D'altres es faran càrrec de la seva obra i la conduiran vers viaranyis lligats a l'acció pastoral que no eren tan evidents en època de l'escriptor com ho seran d'ara endavant. La desaparició d'aquests fulls preliminars converteix el llibre en un ens definitivament desemparat d'autor. D'aquí que acabi succeint el que s'ha dit més amunt: que el llibre passi a engruixir la

llarga llista d'obres anònimes.

La darrera edició que duu el segell personal de l'escriptor tal i com l'hem definit en les anteriors ratlles és la de l'any 1700. A primer cop d'ull, s'hi observa la supressió de la data de 1666 dels peus del gravat de la Mare de Déu. Misteriosament aquest espai queda en blanc. L'"Aprobació" és la mateixa que fou impresa l'any 1666 i llevat d'alguns miracles afegits i escadusseres correccions, aquesta nova edició té la mateixa semblança que la primera. No hi ha hagut cap retallada i Marés pot presentar-se als seus lectors com a escriptor. És, però, l'última vegada. Els funerals literaris de Francesc Marés es consumen en l'edició de l'any 1700. Més difícil, però, és precisar la data de l'altra mort, de la desaparició física de l'escriptor.

Va poder arribar Marés a celebrar la nova edició de la seva obra? Pel poc que en sabem de la seva vida, sembla que l'any 1700, de ser viu, superava en molt la mitjana d'esperança de vida del seu temps. Una notícia de l'any 1642 el presenta com a participant en un certamen poètic⁷, cosa que vol dir que fets els pertinents càlculs, l'any 1700, rondaria els vuitanta anys.

Per continuar especulant sobre la data del decès de l'autor de la Història de Núria, cal deixar de banda els temes biològics i retornar al món de la edició, que il·lumina d'una manera sorprenent el darrer tram de la vida d'aquest devot escriptor.

Ja el bibliògraf Palau i Dulcet observa que aquesta edició de 1700, que per a nosaltres és la segona, per als seus impressors, –i així consta en portada–, és la tercera que veu la llum. Palau presenta dues hipòtesis: o bé hi ha hagut una segona tirada el mateix any 1700 o bé existirà una edició no conservada i inconeguda que farà de pont entre la primera de 1666 i aquesta de 1700. He treballat per tal de verificar alguna d'aquestes dues hipòtesis. En l'hipotètic cas que existís l'edició fantasma al·ludida, cal pensar que l'edició de l'any 1700, –atès que molt possiblement en aquesta edat l'escriptor ja havia traspassat–, es recolzarà en la que li és més pròxima en el temps, això és, en l'edició que anomenem fantasma. L'absència de l'autor ja difunt farà que l'edició del 1700 s'esdevingui una còpia exacta de l'última edició de l'obra que per als reimpressors havia de resultar una mena de testament literari de l'autor i editor.

El zel amb que els reimpressors reediten la darrera edició que revisaren els ulls de Francesc Marés, pot caure en la incúria, en no tenir presents alguns passatges de l'obra de revisió obligada en cada reedició. Només l'autor, per la seva relació

7. Cf. "Vexamen poètic del Certamen celebrat en honor de Sant Tomàs d'Aquino", manuscrit 172 de la Biblioteca Nacional de Catalunya.

íntima amb el text, ho té fàcil per subsanar algunes minúcies. Els hereus literaris de Marés, no estigueren a l'altura de les difícils circumstàncies d'aquest text. Un monumental error d'aquests en la ja esmentada edició de l'any 1700 resulta providencial per aclarir alguns dels interrogants que m'he permès de formular-me.

Per a una millor comprensió d'aquesta errada, reproduïxo el passatge controvertit, pertanyent al capítol sisè, segons el deixà Marés en la seva primera edició de 1666. Aquest passatge es troba com a cloenda d'un seguit d'hàbils argumentacions teològiques i històriques, tendents a demostrar que el prestigiós sant greco-occità, l'abat Gil, visqué a Núria i és l'escultor de la imatge de la Mare de Déu. El pas dels anys i la continuada permanència de la imatge en el mateix lloc, són definitius per a Marés:

“Finalment en abono de tanta excel·lència, de ser imatge fabricada y dexada en aquell sant lloch per lo gloriós sant Gil, dóna la mateixa Reina de Cel i Terra la més calificada prova: puix ha *sinch-cents y vuitanta-set anys* que gusta de ser servida, visitada...”

Sumada aquesta xifra amb l'any 1079, any del trobament segons el doctor Marés, obtenim l'any 1666, data en que Marés escrivia i publicava aquestes ratlles. En l'edició de l'any 1700, el redactat normal d'aquest passatge, hauria de ser: “*puix ha sis-cents y vint-y-un anys...*” però el còmput d'anys és un altre. La xifra que hi apareix és la de *cinc-cents y noranta-nou*, que sumada a 1079 dóna 1678, possiblement l'any de la segona edició perduda, any indubtable de l'última revisió seriosa del text de Marés.

De la mateixa manera que sembla certa la participació de Marés en l'edició de 1678, perquè només a un autor no se li escapen aquests petits detalls d'enginyeria textual, tot indica que l'escriptor havia desaparegut de l'escenari editorial aquell any 1700. Ningú no el substitueix i els anònims editors de l'any 1700 tiren pel dret i copien al peu de la lletra l'últim text revisat per l'autor. Ben cert que aquests anònims editors no els manca criteri. Hauria estat molt pitjor prendre per base la primera edició, quan n'hi havia una altra de posterior amb l'autoritzada revisió de l'autor.

De tot plegat en resulta que l'última notícia de la vida literària i editorial de Francesc Marés se situa en aquell 1678. Altres dades apunten en la mateixa direcció.

Les peculiars característiques del gènere, en que s'escriu el llibre de Marés, fan que l'obra sigui permanentment oberta, sobretot en l'apartat de miracles, que a cada nova edició augmenten. Entre la primera edició, que duu anotats cent miracles i la de l'any 1700, s'ha produït un modest augment de nou miracles. El darrer d'aquests nou miracles duu data de 13 d'agost de 1677, és a dir, pertany a la pre-

sumpta edició de l'any 1678. És a dir, fou conegut, escrit i afegit per Francesc Marés. Dins d'aquest grup de nou miracles, edevinguts tots ells entre l'any 1668 i l'any 1677, hi és notable la participació de Marés, que unes vegades actua de testimoni –així ho fa constar–, i, d'altres, de protagonista com en el guariment miraculós d'un nebot seu. Entre l'any 1677 i l'any 1700, es fa el silenci.

A l'entorn de l'any 1678 desapareix Francesc Marés, autor, editor, compilador de la Història i Miracles de la Sagrada Imatge de Nostra Senyora de Núria, però la seva obra, ofegada pel drama d'haver de ser una obra oberta i anònima, morint de tanta reimpressió incontrolada i comercial, ha contribuït a configurar el Núria modern i contemporani, malgrat aquest sigui ja molt lluny de la espiritualitat i bucolisme del seu inspirador.